



The formation of leadership qualities in collective relationships

Yulduz YARMANOVA¹

Karshi State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received October 2021

Received in revised form

15 November 2021

Accepted 20 December 2021

Available online

15 January 2022

Keywords:

leader,
leading,
team,
team attitude,
class team,
personal rare attitude.

ABSTRACT

In this article, the data concerning the content and formation of leadership qualities in labor relations within the team are analyzed. The system of interpersonal relations within the team is also considered.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss11/S-pp132-135>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Jamoaviy munosabatlarda liderlik sifatlarini shakllantirish

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

lider,
yetakchi,
jamo'a,
jamoaviy munosabat,
sinf jamoasi,
shaxslararo munosabat.

Ushbu maqolada jamoaviy munosabatlarda liderlik sifatlarini shakllantirishning mazmuni haqida ma'lumotlar keltirib o'tilgan. Shuningdek, shaxslararo munosabatlar tizimi haqida ham fikr yuritilgan.

Формирование лидерских качеств в коллективных отношениях

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

лидер,
ведущий,
коллектив,
коллективный отношение,
команда класса,
межличностные
отношения.

В данной статье, проанализированы данные, касательно содержания и формирования лидерских качеств в трудовых отношениях внутри коллектива. Также рассмотрена система межличностных отношений внутри коллектива.

¹ Researcher, Karshi State University. Karshi, Uzbekistan. E-mail: yulduzyarmanova1902@gmail.com.

Xalqimiz mentalitetiga xos bo'lgan o'ziga xoslik, ya'ni jamoaga qarab fikrlash, qaror qilishdan iborat mazkur tamoyildan kelib chiqib, boshlang'ich sinflardanoq o'quvchilarda liderlik qobiliyatini shakllantirish va boshqaruv mahoratini rivojlantirish katta ahamiyatga ega.

“Yetakchi” so'zi guruh a'zolariga ta'sir o'tkazuvchi va maqsadga yetaklovchi shaxsga nisbatan qo'llaniladi. Ilmiy adabiyotlarda ba'zan “lider” so'zini “yetakchi” atamasi bilan almashtirish hollari ham uchraydi. Yetakchi – o'z atrofidagi odamlarning fikri va xulq-atvoriga ijobiy ta'sir o'tkaza oladigan, maqsadli vazifalarni amalga oshirish qobiliyatiga va yuqori shaxsiy mavqega ega bo'lgan ijtimoiy guruh a'zosi. Yetakchilik guruh tarkibini, undagi munosabatlar tizimini tahlil etish orqali insonda shakllangan qobiliyatga suyanish va qobiliyatni imkoniyatga qarab, namoyon etish holatidir [1-3].

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, turli adabiyotlarda “lider” so'zini “yetakchi” atamasi bilan almashtirish hollari ko'p uchraydi. O'ylashimizcha, “yetakchi” atamasi “lider”ga xos bo'lgan psixologik tavsifni to'la ifodalay olmaydi. “Yetakchi” so'zi guruhga munosabat sifatida, uning a'zolariga ta'sir o'tkazuvchi va maqsadga yetaklovchi shaxsga nisbatan ishlatiladi. Yetakchilik guruh tarkibini, undagi munosabatlar tizimini tashkil etish orqali aniqlanadigan shaxs holatidir. Lekin liderga xos bo'lgan fazilatni ifodalovchi yana qator jihatlar borki, ularni munosabatlar tizimi doirasidagina tahlil etolmaymiz. Bunday talqinda liderga xos bo'lgan asosiy jihatlardan yana biri – shaxsning vaziyatga muvofiq ravishda harakat qilish qobiliyatidir. Biron-bir muammoli vaziyatda paydo bo'lgan qiyinchilikni bartaraf etishdagi tashabbus, totuvlik va mohirlik liderga xos fazilatlardir. Muammoni yechish bilan bog'liq qiyin vaziyatda lider boshqalarga nisbatan o'zining ilg'orligi bilan ajralib turadi. Fikrimizcha, o'zbek tilida aynan shu ikki ibora – “peshqadam” va “yetakchi” so'zlari majmuasi lider mohiyatini to'la ifodalashi mumkin.

O'zbek tilining izohli lug'atida lider tushunchasiga “Lider” inglizcha leader-yetakchi, boshliq, rahbar deb ta'rif berilgan. Shuningdek: 1. “Lider”-biror siyosiy partiya yoki tashkilotning rahbari, yo'lboshchisi. 2. Sport musobaqalarida oldinda boruvchi shaxs yoki jamoa; yetakchi, peshqadam: turnir lideri, motosikl poygasi lideri [1].

Liderlik masalasi har bir zamonda ham o'z o'rniga ega bo'lgan va bir qancha mulohazalarga boy masala hisoblanadi. Mutafakkir ajdodlarimiz ta'limotlarida, xalq ijodiyotida adolatli va adolatsiz shoh to'g'risidagi ma'lumolar haddan ziyod ko'p. Jumladan, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Amir Temur, Ulug'bek, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy, Jaloliddin Davoniy va boshqalarning qo'lyozmalarida rahbar (yuksak lavozim egallaganlar nazarda tutiladi) insonlarning shaxsiy fazilatlari, ularning oldida turadigan murakkab, mas'uliyatli vazifalar, ayrim illatlarning oldini olish va bartaraf qilish yo'l-yo'riqlari bo'yicha ibratli fikrlar bildirilgan. Ayniqsa, rahbarning fahm-farosati, donishmandligi, haqgo'yligi, xalqparvarligi, insof-diyonatligi, saxovatpeshaligi ilmiy-amaliy namunalar asosida ta'kidlab o'tilgan [4-7].

Nazarimizda, “yetakchi” so'zi shaxsning guruhni yetaklashga, boshchilik qilishga bo'lgan ishtiyoqi mavjudligidan kelib chiqadi. “Peshqadam” iborasi esa ma'lum fazilatlarga ega bo'lgan shaxs ketidan guruhning ergashishini, jamoaning o'z ixtiyoriga ko'ra o'zi ishongan odam borayotgan yo'lni tanlashini anglatadi. Aynan shu holat “lider” iborasiga nisbatan ham ishlatilishi zarur. Liderning bu xususiyati uning hissiy jozibadorligida, o'zgalarni o'ziga jalb etish fazilatida namoyon bo'ladi [8-12].

Biz o'rganmoqchi bo'lgan muammo ham lider shaxsi haqida, uning ijtimoiy guruhga ta'siri haqida qandaydir tasavvurlarni shakllantirishga va, eng asosiysi, insonni lider qila oladigan u yoki bu xususiyatlar to'plamini aniqlashga qaratilgan. Shu orqali bu xususiyat-

larning nasliy yoki yo'qligi va shunga bog'liq holda (agar ular korrektirovka qilinadigan bo'lsa), bu xususiyatlarni boshqa insonda shakllantirish mumkinligini aniqlashga harakat qilamiz. Bunda turli davrlarda tadqiqotchilar tomonidan ilgari surilgan nazariyalarni ko'rib chiqqan holda tahlil qilishga, qanday xususiyatlar liderda jamlanganligi va ulardan qaysilari yuqori o'rin tutishini aniqlashga va shu bilan birga, shaxsda liderlik xususiyatini shakllantirishga xizmat qiladigan dastur va treninglarni o'rganib chiqishga e'tibor qaratiladi.

Fikrimizcha, samarali faoliyat olib boruvchi sinf rahbari o'z sinf jamoasida aynan shunday muhitni yaratishi kerakki, har bir o'quvchi zarur vaziyatda o'z imkoniyatini ishga solish orqali topshiriqlarni bajarishda qatnashishi va ushbu jarayonda ishtirok etayotganini his qila olishi zarur. Buning uchun jamoa, har qanday vazifa, topshiriqlarni hal etishda chuqur mas'uliyat his etuvchi va o'ziga ishongan o'quvchilarga ega bo'lishi lozim. Bolaning jamoaviy munosabatlarga kirishuvi o'rtoqlari bilan shaxslararo munosabatlar tizimida amalga oshadi. Bolaning atrofidagi jamoaviy munosabatlarga kirishuvchi odamlar: uning ota-onasi, aka-opasi va tarbiya maskanidagi o'rtoqlari boshqa a'zolaridir. Bolaning kelajakda shaxs sifatida shakllanib, yetuk inson bo'lib kamol topishi hamda hayotda o'z o'rnini topib ketishida uning jamoaviy munosabatlarga qanday kirishuvi, jamoada qanday psixologik iqlim hukm surganligi, o'z o'rtoqlari bilan bo'lgan o'zaro munosabatlarining qanday tarzda kechganligi muhim ahamiyatga egadir. Shu bilan birga, guruhda doimo shunday bolalar topiladiki, ular paydo bo'luvchi ko'pgina muammoli vaziyatlarni hal eta oluvchi universal qobiliyatga ega. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, liderlik ko'p jihatdan shaxs tug'ma qobiliyalarining yetarli darajada shakllanganligi bilan ham xarakterlanadi. Shu sababli ham o'qituvchi o'quvchilar jamoasi bolalardan iborat ekanligini unutmasligi, har bir o'quvchi shaxsini e'tibordan chetda qoldirmasligi kerak. O'quvchilar bilan psixologik aloqaning qisqa muddatga bo'lsa-da yo'qolishi og'ir oqibatlarini vujudga keltiradi. Demak, har bir o'quvchida liderlik sifatlarini shakllantirish o'qituvchidan har bir bolaga nisbatan individual yondashishni talab qiladi. Jumladan, har bir bolaning ichki imkoniyatlariga qarab topshiriq va vazifalarni taqsimlash, o'z navbatida, ularga ishonch bildirish, rag'batlantirish, faolligini oshirish va tashabbuskorlik, tashkilotchiliklarini yanada kuchaytirish orqali liderlik sifatlarini shakllantirib borish maqsadga muvofiqdir.

Yuqorida qayd etilgan vazifalarni amalga oshirish jamoaviy munosabatlarning liderlik sifatlarini rivojlantirishda samarali faoliyat ko'rsatishini ta'minlaydi. Shuningdek, o'qituvchi bunday vazifalarni amalga oshirishda quyidagi omillarni ham inobatga olishi muhimdir:

- pedagogning shaxsiy namunasi;
- jamoada sog'lom ijtimoiy muhitni yaratish;
- o'quvchilarning har biriga individual yondashish.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, liderlik sifatlarini shakllantirishni boshlang'ich sinflardayoq amalga oshirish va bosqichma-bosqich rivojlantirish pedagogik jarayon oldiga talay vazifalarni keltirib chiqaradi bunda, ayniqsa, o'qituvchilar zimmasiga katta vazifalar yuklatiladi. Bu esa har bir o'qituvchidan juda katta e'tibor va mas'uliyatni hamda jamoa bilan ishlash mahoratini talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Madvaliyev A. (2003). O'zbek tilining izohli lug'ati (The Explanatory dictionary of the Uzbek language). Tashkent: O'zbekiston Milliy entsiklopediyasi.

2. Мудрик А.В. (2006). Социализация человека. М.: Издательский центр «Академия», 304.
3. Shodiev R.D. Methods and Forms to Ensure Understanding in Educational Process. Eastern European Scientific Journal. DOI, 10.
4. Нуруллаева Ш.У. (2021). Бўлажак ўқитувчиларни методик тайёрлаш тизими. Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў. №2. Нөкис.
5. Нуруллаева Ш.У. (2021). Педагогик жараёндаги зиддиятлар ва уларнинг позитив жиҳатлари. Илм сарчашмалари. № 6.
6. Аслонова О.П. (2020). Бошланғич синф ўқувчиларининг когнитив функциясини психо-педагогик аспектлари. Уз Академия. Илмий услубий журнал. – Б. 171–175.
7. Aslonova O.P. (2020). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kognitiv xususiyatlarini rivojlantirish. Muғalлим ҳам ўзлуксиз билимлендириў илимий методикалық журналі.6(1). – Б. 130.
8. Ярманова Ю.Б. (2015). Закономерности смыслообразования в процессе понимания. Молодой ученый, (6), 726–729.
9. Yu Y. (2019). Positive trends and development prospects personalities of the child in the team. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 7(12).
10. Орипова Н.Х., & Ёзиева У.Л. (2016). Особенность педагогического процесса в воспитании у молодёжи общенациональных ценностей. Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов, (2), 30–32.
11. Атаджанова Б.Т. (2020). Научный текст как источник обогащения профессиональной речи. Вестник педагогики: наука и практика, (51), 70–71.
12. Орипова Н.Х., & Келдиярова В.Б. (2018). Формирование образного мышления учеников начальных классов через интеграционное обучение. Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов, (7), 43–45.